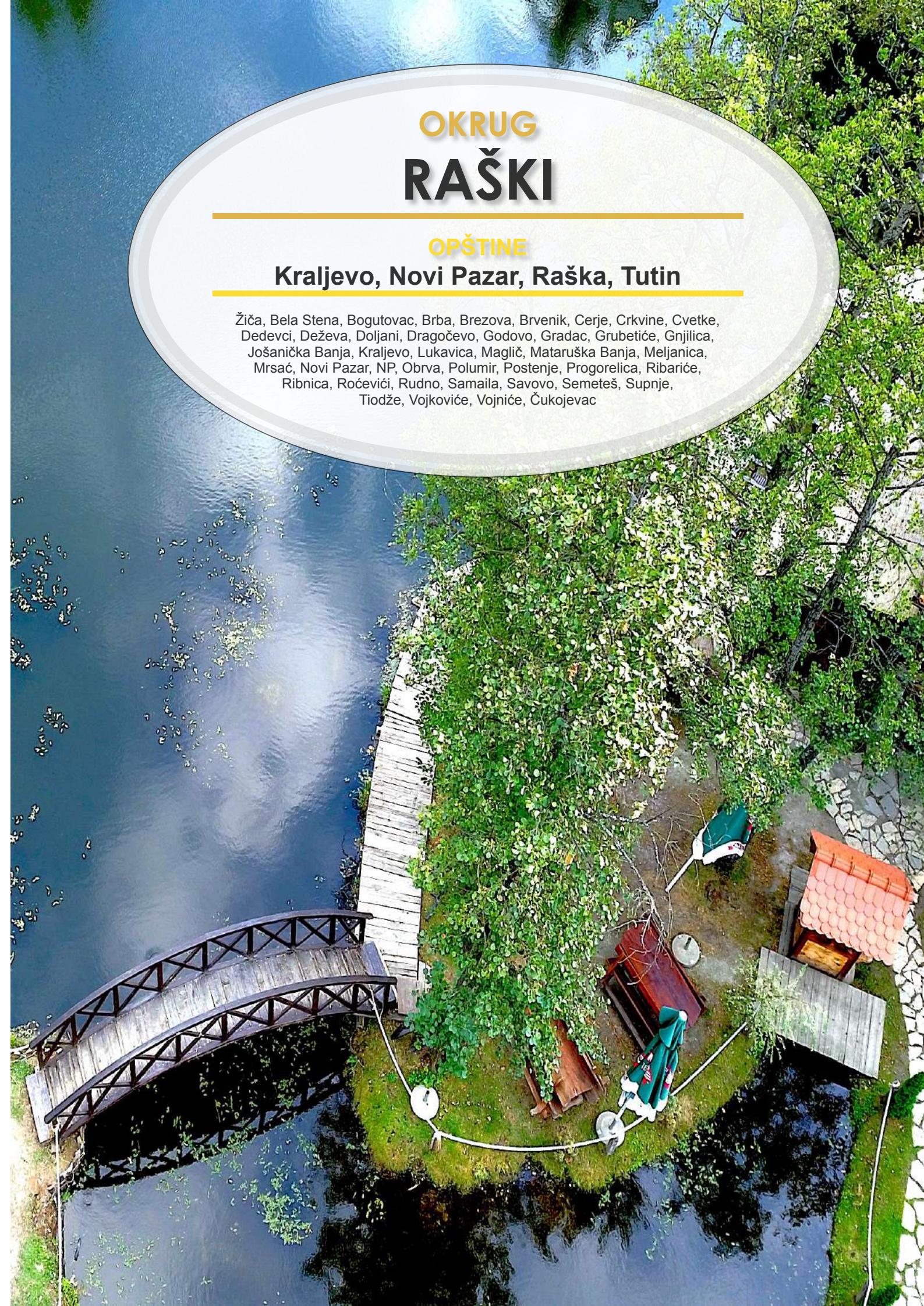

OKRUG RAŠKI

OPŠTINE Kraljevo, Novi Pazar, Raška, Tutin

Žiča, Bela Stena, Bogutovac, Brba, Brezova, Brvenik, Cerje, Crkvine, Cvetke, Dedevci, Deževa, Doljani, Dragočevo, Godovo, Gradac, Grubetiće, Gnjilica, Jošanička Banja, Kraljevo, Lukavica, Maglič, Mataruška Banja, Meljanica, Mrsać, Novi Pazar, NP, Obrva, Polumir, Postenje, Progorelica, Ribariće, Ribnica, Roćevići, Rudno, Samaila, Savovo, Semeteš, Supnje, Tiodže, Vojkoviće, Vojniće, Čukojevac

Nalazi se na jugozapadu zemlje i graniči se sa Crnom Gorom. Oko njega su raspoređeni Zlatiborski, Moravički, Šumadijski, Pomoravski i Rasinski okrug i Kosovo. Prostire se na oko 4000 km² i ima oko 300000 stanovnika. Obuhvata 5 opština i 359 naselja. Administrativni centar je Kraljevo.

Na prethodnoj strani: Semeteško jezero, pogled iz vazduha

PRVI GRADOVI SRBIJE

Opštepoznato je da je Ras prvi grad vezan za veliki uspon srpske države u 12. veku. Manje je poznata istorija gradova koji su mu prethodili kao jake urbane sredine. Uspon loze Nemanjića je bio praćen pisanim tragovima, dok se sve u vezi sa Srbima pre toga svodi na svega par dokumenata.

U spisu vizantijskog cara Konstantina Porfirogeneta (sredina 9. veka) pominju se primorske provincije i Srbija. Provincije su bile poznate kao Paganija (Neretva), Travunija (Trebinje), Zahumlje (Hum, Hercegovina) i Duklja (deo Crne Gore). Poznati su nazivi gradova na tim prostorima.

Neretljanska oblast se prostirala između Cetine i Neretve, a obuhvatala je gradove: Mokro (današnja Makarska), Verula (Vrulja), Ostrok (Zaoštrog) i Slavinec (Gradac kod Makarske).

Zahumlje se nalazilo između Neretve i Dubrovnika, a obuhvatalo je utvrđene gradove: Hum, Ston, Josli (Ošlje), Galumajnik (Glumina, nedaleko od Neuma) i Dobroskik (nepoznata lokacija).

Travunija se prostirala od Dubrovnika do Boke Kotorske, a obuhvatala je gradove: Travunija (Trebinje), Ormos (negde kod reke Trebišnice), Risan; pozicija gradova Lukavec i Zetlib (ili Zatleblje) je nepoznata.

Duklja (kasnije: Zeta) od Boke Kotorske do reke Bojane obuhvatala je danas nepoznate gradove: Gradec, Novigrad i Lontodokla.

Položaj Srbije je bio opisan kao "preko brda" u odnosu na nabrojane provincije. Prema onome što se da zaključiti, zahvatala je deo Bosne, severni deo Crne Gore ("Podgorje") i Metohiju.

Zabeleženi gradovi su: Černavusk, Međurečje, Drežnik, Lesnik i Salines (svi bez dovoljno indikacija za preciznije lociranje). Još su navedeni, za "župu Bosna", gradovi: Katerpa (Kotorac u Istočnom Sarajevu) i Desnik.

Jedini grad naveden u vezi važnog događaja bila je Dostinika (Destinik, Destinikon) po čemu se smatra da je kao sedište Vlastimirovića bila i centralno mesto tadašnje Srbije. Lokacija grada nije ustanovljena. Tokom 80-tih godina u blizini Sjenice, na brdu iznad sela Vrsjenica otkriveni su ostaci značajnog utvrđenja i naselja koje bi moglo odgovarati ovom gradu.

Tokom 10. i 11. veka sve navedene oblasti bile su u nekoj vrsti povezanosti, s tim što su veze između Srbije i Zahumlja bile najčvršće. Ove teritorije su dolaskom Nemanjića ostale u okviru njihove vlasti.

Naziv "raška oblast" ili "raška" u dokumentima se pojavljuje tek u vreme nastanka, odnosno jačanja nemanjičke države. Na osnovu toga istoričari smatraju da je oblast oko grada Rasa, pre Nemanjinih osvajanja, bila pod vizantijском vlašću.

Karakteristično za ovaj okrug

STARI GRAD RAS

Prostor grada Ras bio je naseljen još u bronzano doba. Rimljani su ovde podigli utvrđenje i naselje Arsa radi zaštite obližnjih rudnika gvožđa. Kasnije pod Vizantijom privremeno je osvajan od Bugara, krajem 12. veka postaje sedište dinastije Nemanjića. Tokom 13. veka grad gubi značaj, jer se centar moći srpske države seli južnije, na Kosovo. Grad su 1455. godine osvojili Turci Osmanlije i naseljeno mesto Ras prestaje da postoji.

Iako od dolaska Stefana Nemanje raste broj dokumenata koji definišu vladarske ovlasti i oblasti, prethodna istorija, kao i pozicija grada Rasa ostaju nepoznate ili sporne. Arheolozi nisu uspeli da nađu ključni dokaz, tako da još uvek imamo nekoliko mogućih lokacija ovog starog grada.

Najverovatnija teza je tvrdava velike površine Gradina na visokom strmom brdu iznad mesta Pazarište (pre Turaka - Trgovište). Brdo je dovoljno nepristupačno. Ispod su u steni ukopane isposnice u kojima je ispisano Vukanovo Jevandelje (1202. godine). U blizini je manastir Sopoćani. Mesto se nalazi na 7,5 km zapadno od centra Novog Pazara.

Druga teza je Gradina u Postenju, na 5 km od centra Novog Pazara. I ova lokacija je na vrhu strmog brda. Manja je, ali je popunjena objektima. U njenoj neposrednoj blizini se nalazi najstarija crkva u Srbiji. Takođe, na 8 km odavde, u selu Deževa se nalazila dvorska crkva Nemanjića, dok su Mišići, mesto u kome je rođen Sveti Sava, još i bliži.

U novije vreme su otkriveni mogući dokazi da su se grad Ras ili sam prestoni dvor nalazili na mestu današnjeg naselja Novi Pazar.

Takođe, postoje pretpostavke da se ime grad Ras odnosilo na celo ovde obuhvaćeno područje - od Pazarišta do Postenja i Deževe.

SREDNJEVEKOVNE TVRĐAVE OKRUGA

Pored dve spomenute Gradine vezane za grad Ras, one u Pazarištu i one u Postenju, postoji još niz ostataka vrlo važnih srednjevekovnih gradova.

Srednjevekovni grad Jeleč, na visokoj vulkanskoj kupi iznad sela Grubetiće, bio je za napadače sigurno nepremostiva prepreka. Od ostataka dobar deo bedema, ulaz, deo kule i cisterne za vodu su vidljivi ili se prepoznavaju osnove.

Ispod, u selu nalaze se i nekropolu i ostaci srednjevekovne crkve.

Stari grad Brvenik, takođe na visokoj kupastoj steni, danas očrtavaju neveliki ostaci. Prepoznaje se deo zida nalegnut na stenu, put do ulaza i ulaz, kula desno o ulaza. Takođe i linija bedema oko nižeg dela grada. Postojao je tunel do reke radi snabdevanja vodom, ali pošto je zarušen, otvor je zavaren.

Maglič (Jerinin grad ibarski) je potpuno sačuvana tvrđava na vrhu strmog brda u okviru tesnaca reke Ibar. Tokom istorije imao je sreću da uvek bude daleko od graničnih linija i bez strateškog značaja, što ga je sačuvalo u celosti. Sada je renoviran i vrlo posećen.

U centru Novog Pazara nalazi se Gradska utvrđenje sa kulum, šetalištem i parkom.

U selu Gornja Ribnica, nad levom obalom Ribnice, iznad mesta koje je bilo svetilište i u antička vremena, postojao je srednjevekovni grad. Sada su preostale samo gomile kamenja - rasuti ostaci bedema, ali se tlocrt tvrđave može ispratiti.

Ostale karakteristike okruga

ISTORIJA

U Vrnjicima je istraživano neolitsko naselje na **lokalitetu Lađariše**. Na lokalitetu u selu Gluhavica konstatovan je rudnik gvožđa iz 2. veka. U Tutinu na lokalitetu Crkvina utvrđena je stara nekropola.

Lokalitet Zajačak, Kremiće, predstavlja kasnoatnički arheometalurški kompleks. Na lokalitetu Gradište u selu Čukojevac nađeni su ostaci iz 3. veka. U selu Deževa nalaze se vidljive osnove Saborne crkve Nemanjića (Dvorske crkve), i-nače nevelikog, ali važnog objekta.

KULTURA

U Novom Pazaru zaštićene **reprezentativne objekte** predstavljaju zgrade: "Mitropolija", Muzej "Ras", Stari sud, Upravna zgrada "UNIPROMA" i Amir-agin han.

U Kraljevu to su Gospodar Vasin konak, kompleks Poljoprivredne škole "dr Đorđe Radić" i kuće Švapčića, Adžića, Novakovića, Božića, Markovića, Periše Damljanovića, Petrovića.

Zaštićene su i zgrade Osnovne škole "4. Kraljevački bataljon", stare škole u Ušću, Seničića kuća u selu Pečenog, Hamzagića kuća u Tutinu, okućnica Slavka Radojičića u Lascu, zatim Turistički dom "Sopoćani".

Spomenici kulture su i Dvorac (Zamak) Belimarkovića, Vila Avala, Vila Mi La u Vrnjačkoj Banji.

Kao veći **memorijani** prostor tu su Spomen soba u Raškoj (Kursulića kuća u Raškoj) mesto zasedanja štaba srpske vojske pri povlačenju 1915. godine; Spomen park Kraljevački oktobar posvećen streljanima od strane fašista; Spomen park Milunke Savić u Jošaničkoj Banji.

Veći spomenici su Spomenik Ibarskim junacima na izdignutoj uskoj stenu u klisuri Ibra i Spomenik srpskim ratnicima 1912-1918. u selu Polumir. Dve spomen kuće su kuće NH Živana Maričića i NH Bogoljuba Čupića.

Ovo je kraj naših najstarijih i najlepših **manastira**. Najstariji su i najmarkantniji kao utvrđenja, a i njihove crkve kao objekti: Đurđevi stupovi, Sopoćani, Žiča, Studenica. Manastiri u Brveniku su izuzetni, svaki na svoj način, Nova Pavlica po unutrašnjem ambijentu, a Stara Pavlica, kao žrtva izgrađene pruge.

Izuzetan je i manastir u/na steni, manastir Crna Reka, kako po pećinskom prostoru unutra, tako i po tami kanjona u kome se nalazi. U porti manastira Gradac nalaze se ostaci mnogobrojnih starijih objekata. Spisak dopunjuje i Manastir Končul (Končulj ili Končulić).

Značajne **crkve** u ovom kraju su: crkva Marinica u Doinovićima koja se smatra najmanjom crkvom na svetu; crkva Svetog Nikole, Baljevac (12. vek); Petrova crkva, Postenje u kojoj je Stefan Nemanja po drugi put kršten. U selu Paljevo postoji Pećinska crkva (Bogumilska celija).

Dugačak spisak crkvi brvnara čine crkve u selu Cvetke, Mrsaću, Vrbi, Vukušici i Čukojevcu.

Spisak **džamija** u Novom Pazaru čine: elegantna Altun-alem džamija, najstarija u Sandžaku, Lejlek džamija, Hadži Huremova - Bor džamija (1561. godine) sa grobljem i Kurt-Čelebijina džamija u naselju Svojbor (prva polovina 16. veka).

Na dva mesta se nalaze značajne monaške **isposnice**. Prvo je krug oko pećina ispod tvrđave (Ras) u Pazarištu, a drugo su dve Savine isposnice - Gornja i Donja kod manastira Studenica.

Značajna su groblja: Gazilar sa turbetom, Jevrejsko groblje i Veliko groblje Parice u Novom Pazaru. Velike grupe nadgrobnih spomenika i krajputaša nalaze se sakupljene u lapidarijume, jedan u porti crkve u selu Cvetke i drugi ispred crkve u Samaili.

Još uvek melju brašno **vodenice**: dve skoro renovirane na izletištu Očna banja kod manastira Gradac; Matovića vodenica sa otvorenim bazenom (Bogutovac); vodenice Glišovića (Meljanica), Karajovića (Gledić), Pajića (Ročevići), Simovića (Dedevci).

Za ugodno kupanje, tu su **hamami** - Staro kupatilo ili Hammam u Jošaničkoj Banji i Terme (Hamam ili Stara banja) u Novopazarskoj banji. Predviđeno je da se Isa-begov hamam u Novom Pazaru rekonstruiše. Dok se to ne desi, on je samo bašta za okolne kafiće.

Krstograd (Mataruška Banja) je neobično mesto. Istovremeno je umetnička radionica, izložba pod vedrim nebom, muzej, etno ambijent i - ugostiteljski objekt.

PRIRODA

Veliki deo **Nacionalnog parka** Kopaonik nalazi se na području Brusa, odnosno ovog okruga.

Veštačko **jezero** Gazivode na granici sa Kosovom je velika vodena površina, ali slabo tirustički iskorišćena. Semeteško jezero, lepo opremljeno malo jezero na Kopaoniku, jedinstveno je po plovećim ostrvima.

Vodopad na Barskoj reci, Kopaonik, dugačak kaskadni slap, nepristupačan je zbog strmine okolnih stena.

Godovska **pećina** (Godovo), je velika pećina na dva sprata i sa dva otvora na dve strane brda. Smolućke pećine (Crkvine) sadrže tragove ljudskog prisustva tokom srednjeg paleolita.

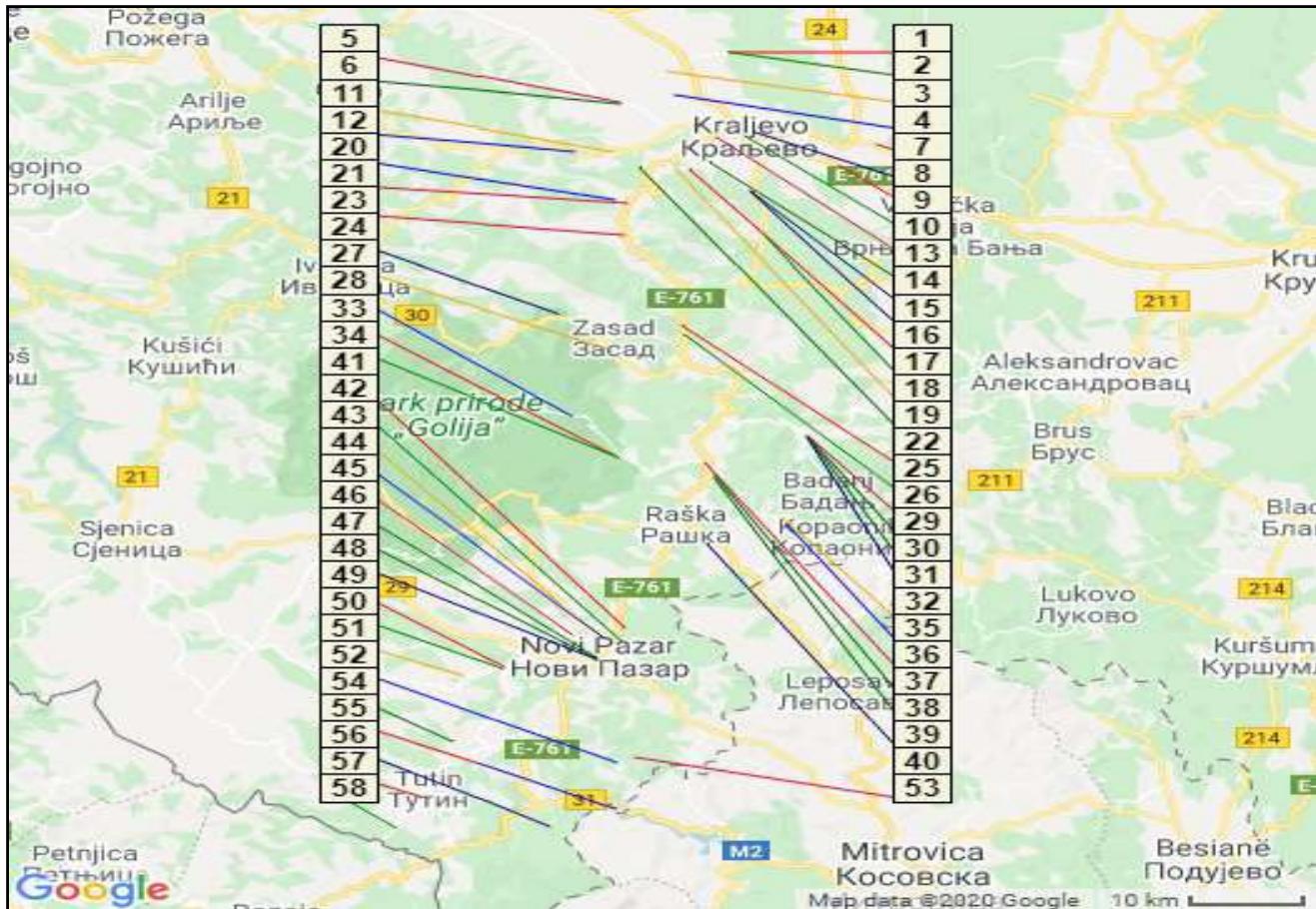
Okamenjena šuma na brdu Lojanik iznad Mataruške Banje predstavlja **fosilne** strukture stabala koje su ispunili toliko tvrdi minerali da se kamenje koristi za brušenje metala.

ZDRAVLJE I REKREACIJA

Jedna od najvećih i najprometnijih naših **banja**, Vrnjačka Banja, nalazi se u ovom okrugu. Manja, ali nikako manje zanimljiva je Jošanička, na putu za turistički centar na Kopaoniku.

Mataruška banja i Bogutovačka banja, i pored zdravstvenih i prirodnih potencijala, još uvek nisu privatizovane i nemaju značajan turistički promet.

Inače, lepo a nedovoljno poznato turističko mesto je dolina reke Lopatnice, zapadno od Kraljeva.

1. Lapidarium u porti ... 2. Crkva brvnara, Cvetk... 3. Stablo hrasta lužnjak... 4. Crkva brvnara, Mrsać 5. Samailski krajputašk... 6. Lapidarium, Samaila 7. Crkva brvnara, Čukoj... 8. Spomen park Kraljevač... 9. Crkva brvnara, Vrba 10. Gospodar Vasin konak

11. Vodenica Pajića, Roč... 12. Vodenica Sijović, De... 13. Arboretum Šumarske š... 14. Manastir Žiča 15. Crkvinja, Go... 16. Srednjevkovni grad, ... 17. Okamenjena šuma, brdo... 18. Vodenica Glišovića, ... 19. Mataruška banja 20. Bogutovacka banja

21. Matovića vodenica 22. Krstograd 23. Maglič/Jerinić grad ... 24. Savina isposnica - d... 25. Pogled na brdo, selo... 26. Spomenik Ibarskim ju... 27. Manastir Studenica 28. Brdo sa pašnjakom, Ru... 29. Staro kupatilo/hamam... 30. Spomen park Milunke ...

31. Vodenica, Jošanička ba... 32. Jošanička ba... 33. Dve vodenice i izlet... 34. Manastir Gradac 35. Semeteško jezero 36. Vodopad na Barskoj r... 37. Stari grad Brvenik 38. Manastir Nova Pavlica... 39. Manastir Stara Pavli... 40. Manastir Končul/Konč...

41. Lokalitet Gradina, P... 42. Terme/Hammam/Stara ba... 43. Saborna crkva Nemanjića... 44. Petrova crkva, Poste... 45. Đurđevi stupovi 46. Isa-begov hamam 47. Gradsko utvrđenje, No... 48. Altun alem džamija 49. Monaške pećine, ispo... 50. Stari Rass(?)/Gradina...

51. Manastir Sopoćani 52. Nekropolija ostaci ... 53. Srednjevkovni grad J... 54. Smolučke pećine, Crk... 55. Jezero Gazi-vode 56. Manastir Crna Reka 57. Lokalitet Crkvinja, T... 58. Godovska pećina

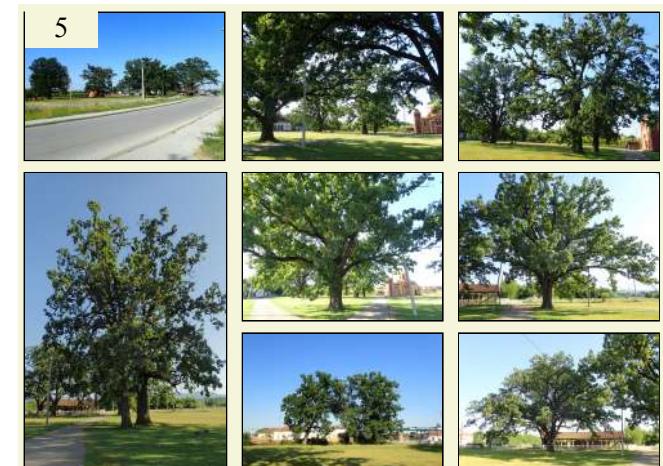
Lapidarium u porti crkve, Cvetke (Cvetke, opština Kraljevo) tag:krajputaši Pozamašna zbirka starih nadgrobnih spomenika i krajputaša • Pored nove crkve, u porti se nalaze crkva brvnara, kuća i nadgrobni spomenik Jovana Kursule, vojvode iz Prvog ustanka, zatim lapidarium sa dve grupe krajputaša i stara zvonara. (43.819281, 20.663978)

Crkva brvnara, Mrača (Mrača, opština Kraljevo) Neuobičajeno sastavljena i obojena brvnara (daščara) • Izgrađena je u 19. veku, posvećena Svetom Petru i Pavlu. Upadljivo se razlikuje po izgledu i građi od svih drugih hramova u Srbiji. (43.771170, 20.604557)

Crkva brvnara, Cvetke (Cvetke, opština Kraljevo) Crkva koja se "naljutila" i "preko noći preletela" • Nastala je 1824. godine, ima status spomenika kulture od velikog značaja. Brvnara neuobičajenih proporcija nalazi se u porti punoj interesantnog sadržaja. Pored nove crkve, tu su kuća i nadgrobni spomenik Jovana Kursule, vojvode iz Prvog ustanka, zatim lapidarium sa dve grupe krajputaša i stara zvonara. Pored toga i jedna tipična seoska kuća na kojoj je natpis "Ulica prava". Postoji legenda da je crkva preletela ovamo, sama, iz drugog sela. (43.818998, 20.664152)

Samailski krajputaški hrastovi (Samaila, opština Kraljevo) Deset ogromnih staraca u porti crkve • Stabla se nalaze u porti crkve, odmah do magistralnog puta. Na lokaciji ne postoji informacija o stablima. Stabla su, inače, zaštićena kao spomenik prirode. Odmah ispred porte nalazi se još jedan vredan objekt - lapidarium sa trideset spomenika - krajputaša. (43.763001, 20.544445)

Stablo hrasta lužnjaka Obrva (Obrva, opština Kraljevo) Zdravo i ogromno stablo natkrivaču put • Stablo je reprezentativni primerak svoje vrste po izgledu, očuvanosti zdravlja i dimenzijama. Osim lepote i imozantnih dimenzija, lako je uočljiv kao samostalno stablo odmah uz seoski put. Staro je po proceni oko 100 godina, a raste na privatnom imanju. Ima status spomenika prirode. (43.797742, 20.597992)

Lapidarium, Samaila (Samaila, opština Kraljevo) Trideset izvanredno isklesanih spomenika - krajputaša • Lapidarium se nalazi ispred porte u kojoj se uzde ž deset ogromnih starih hrastova zaštićenih kao spomenik prirode. Nema podataka o autoru (autorima) spomenika, kao ni o njihovim prvobitnim mestima postavljenja. Svi spomenici su bogato ispisani i ornamentisani, poneki sa uklesanom stojećom figurom vojnika u opremi. Tekst i ornamenti ispunjavaju skoro svaki centimetar na sve četiri strane monumenta. (43.762013, 20.544707)

7

Crkva brvnara, Čukojevac (**Čukojevac, opština Kraljevo**) Crkva koju su "vile prenеле" • Izgrađena je verovatno 1780., renovirana iz temelja 1800. godine. Po red crkve brvnare nalazi se novija, zidana crkva i parohijski dom. Postoji legenda o prenosu crkve iz drugog sela, verovatno povezana sa preseljenjem zbog moguće turske odmazde. (43.715281, 20.826883)

10

Gospodar Vasin konak (**Kraljevo, opština Kraljevo**) Zgrada koja je mnogo puta menjala namenu • Kuća je nastala 1830. godine. U njoj je bio konak u kome su odsedali Obrenovići, sedište nahijskog kneza Vase Popovića, rezidencija vladike, sedište eparhije, (predviđena za) Narodni muzej, pravoslavni duhovni centar (danas). Imala status spomenika kulture od velikog značaja. (43.724563, 20.682985)

8

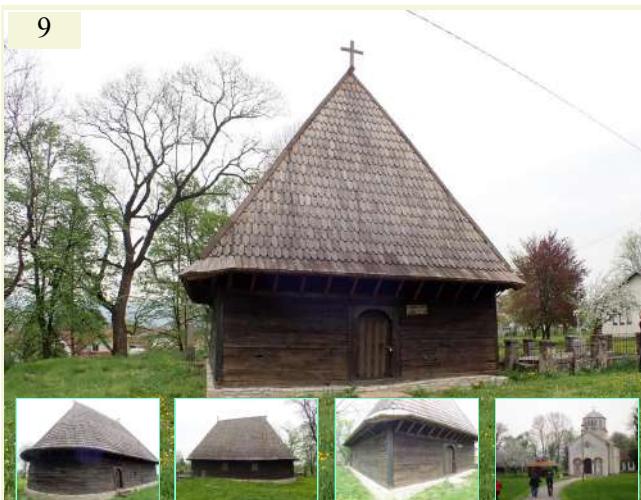
Spomen park Kraljevački oktobar (**Kraljevo, opština Kraljevo**) Sećanje na tražični oktobarski događaj – streljane građane Kraljeva, 1941. godine • Čuvena nemacka odmazda "100 za jednog" koštala je života tri hiljade Kraljevčana. Spomen park je uređen bez objekata velikih dimenzija. Postavljen je po jedan kamen za svaki presečeni život, tako da ceo prostor tih svedoči. (43.729713, 20.691689)

11

Vodenica Pajića, Ročevići (**Ročevići, opština Kraljevo**) Vodenica je aktivna, aji je oštećena i trenutno ne radi (juli 2019). Poplava u proleće 2019. je zatrpana jaz i oštetila vodenicu. Gospodin i godspoda Pajić su u poznim godinama i problemima sa zdravljem, a trebaće mnogo truda da se vodenica dovede u red. (43.708505, 20.537037)

9

Crkva brvnara, Vrba (**Vrba, opština Kraljevo**) Nastala je oko 1831. godine. Posvećena je prenosu moštiju Svetog Nikole. Apsida je izvedena polukružno. Imala status spomenika kulture. (43.692087, 20.785139)

12

Vodenica Simović, Dedevci (**Dedevci, opština Kraljevo**) Vodenica, ribnjak i kafana, sve na jednom mestu • Nalazi se na privatnom posedu porodice Simović, odmah iza kafane Tiha dolina NN. Aktivna je. Trenutno ne radi zbog štete od poplave (u proleće 2019.). Ista poplava je uništila i veliki ribnjak koji se nalazio u okviru poseda. (43.707533, 20.495150)

13

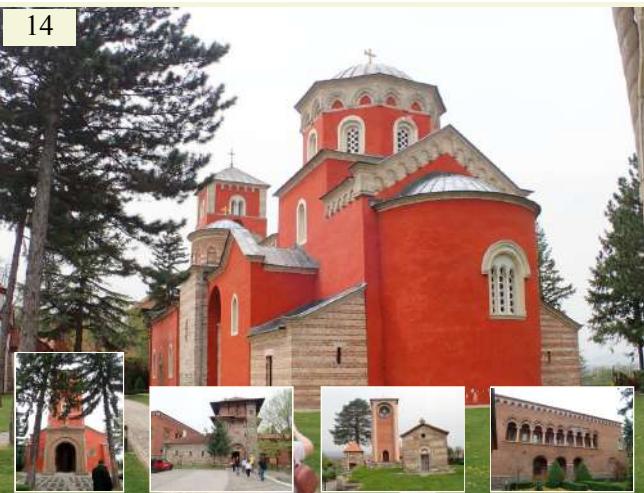
Arboretum Šumarske škole (Kraljevo, opština Kraljevo) Arboretum se nalazi u dom učenika i zgradu Šumarske škole, na prostoru od 22 hektara. Postoji od 1962. godine, neprekidno se održava i dopunjuje. Trenutno ga čini 236 vrsta drveća, kao i mnoge retke i endemske vrste biljaka. (podaci sa sajta Šumarske škole) (43.723346, 20.650328)

16

Srednjevekovni grad, Gornja Ribnica (Ribnica, opština Kraljevo) Rasuti ostaci bedema iznad nekadašnjeg kultnog mesta • Na brdu Stramnica koje se, sa leve strane Ribnice uzdiže iznad Crkvine, nalaze se rasuti ostaci bedema srednjevekovnog grada. Područje su, uočljivo je, temeljno prekopali tragači za zlatom. Drugih uočljivih markera nema. (43.663257, 20.688390)

14

Manastir Žiča (Žiča, opština Kraljevo) Duga istorija jednog od najznačajnijih naših manastira • Izgrađen u 13. veku, predstavlja spomenik kulture od izuzetnog značaja. Zadužbina je Stefana Prvovenčanog. Više puta je stradao i potom napuštan, čak i tokom 20. veka - i u Prvom i u Drugom svetskom ratu. (43.69599, 20.6437558)

17

Okamenjena šuma, brdo Lojanik (Žiča, opština Kraljevo) Fosilizovani ostaci drvenih, toliko tvrdi da se od njih prave brusevi • Nalaze se na brdu Lojanik iznad Mataruške Banje. Kroz šumu do vrha vodi šumski put, ne duži od 300m. Oko vrha je travnati proplanak prošaran gomilama stena i lomljenog kamena. Na proplanaku se može naći i poneki primerak opala. Drvene fosile je teško primetiti. (43.688289, 20.621714)

15

Crkvinja, Gornja Ribnica, Kraljevo (Žiča, opština Kraljevo) Temelji stare crkve i ostaci starog grada • Lokalitet je istraživan. Vidljive su osnove crkve, ali su, trenutno, urasle u gustu travu i praktično nepregledne. Lokalitet ima status spomenika kulture. Na brdu Stramnica koje se, sa druge strane reke uzdiže iznad Crkvine, nalaze se rasuti ostaci bedema srednjevekovnog grada. Na reci, između crkve i grada, uočava se moguće mesto nekadašnjeg prelaza. Na jednoj od stena između dve obale uočavaju se dve stope koje su bile izvedene nekom vrstom betona. (43.662755, 20.690765)

18

Vodenica Glišovića, Meljanica (Meljanica, opština Kraljevo) Jedna od nekoliko preostalih u lepoti i vodom bogatom kraju • Nalazi se na ušću Meljanice u Kamenicu. Zgrada vodenice je prostrana, mlin radi, posla ima. Voda ovde ne presušuje, a dovodi se jazom sa brda. Milomir Glišović, vlasnik, kad je kod kuće (kuća je pedesetak metara dalje) uvek je voljan da pokaže vodenicu. (43.614597, 20.702563)

19

Mataruška banja (Mataruška Banja, opština Kraljevo) Mnoge prednosti u odnosu na slične ponude • Pored izvanredno lekovite vode, bogate prirode, ona se nalazi u centralnom delu Srbije i pristupačna je iz bilo kog pravca. Raspolaže sa puno kreveta u privatnom smeštaju, ima veliki i lep park, blizu je velikog grada i prometnog magistralnog puta. Međutim, kako status centralnog objekta još nije rešen (nije privatizovan), poseta banji je minimalna. (43.6897146, 20.604752)

22

Krstovgrad (Progorelica, opština Kraljevo) Muzej, atelje na otvorenom, izletište, seosko domaćinstvo - sve na jednom mestu • Vrlo inspirativno i sadržajno mesto, plod neverovatne preduzimljivosti i talenta jednog čoveka. Pored značajne zbirke slika, nameštaja, posuđa, kao i srednjevековnih upotrebnih i borbenih predmeta, u muzeju postoji i kolekcija dokumenata urađenih izvanrednom kaligrafijom. (43.690523, 20.567492)

20

Bogutovačka banja (Bogutovac, opština Kraljevo) Dok se ne privatizuje - nema zdravlja • Banja ne radi. Bazeni se ipak pune i održavaju. Pošto bazeni nisu zaključani, ljudi koji su nekad bili na terapiji koriste priliku da se povremeno okupaju bez naknade. Mnogi posetioци su se na sopstvenom iskustvu uverili u lekovitost ove banje. (43.6544, 20.5377)

23

Maglič/Jerinin grad ibarski (Maglič, opština Kraljevo) Nastanak tvrđave je tajna • Ne zna se kada je podignut, a samo su pretpostavke da su graditelji ili Uroš 1. ili Stefan Prvovenčani. Sreća za ovaj objekt, koja nije pratiла druge srpske utvrđene gradove, je to što se Srbija ubrzano širila pa je ostao daleko od granica, bez strateškog značaja. Samim tim, nije predstavljao potencijalnu opasnost ni za koga, pa nije rušen. (43.613785, 20.5499697)

21

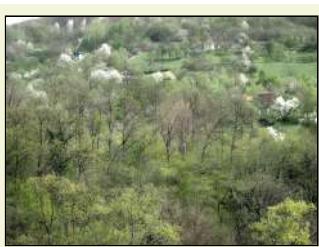

Matovića vodenica (Bogutovac, opština Kraljevo) Tradicija duga dva i po veka • Originalnu vodenicu iz 1780. je odnela bujična poplava, te je ona 1934. ponovo izgrađena. Podignuta je nedaleko od prvobitnog mesta, a na poziciji gde se do tada nalazila mini hidrocentrala. Porodica Matović se, između ostalog, bavila snabdjevanjem kraljevačkih prodavnica i ugostitelja ledom. Za čuvanje leda (led se skupljao zimi, sa reka) služila je ledara - objekt ukopan do 9 metara dubine koji se nalazio uz navedenu kafanu. (43.650858, 20.551760)

24

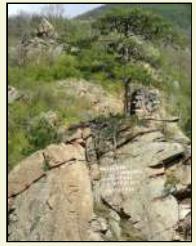
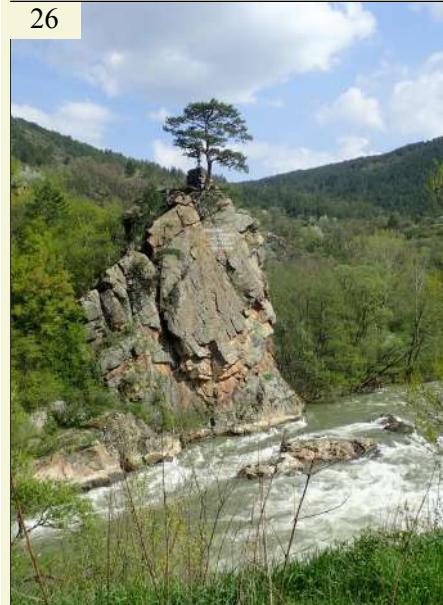
Savina isposnica - donja, Studenica (Savovo, opština Kraljevo) Ima status spomenika kulture od velikog značaja. Nastala je u 13. veku. Nema dokaza da je ovo zadužbina Svetog Save, mada tako kaže narodno verovanje. Uz neveliku crkvu spratne konstrukcije, naknadno je dozidan konak. (43.526172, 20.475910)

Pogled na brdo, selo Cerje (Polumir, opština Kraljevo) Načičkane kućice na brdu, na ibarskom putu, u "Dolini ruža" (43.513142, 20.613677)

Brdo sa pašnjakom, Rudno (Rudno, opština Kraljevo) Zeleni pašnjaci, livade četinarska šumica po vrhu i malo stado ovaca - jutarnja idila na izlazu iz sela • (43.411428, 20.491802)

Spomenik Ibarskim junacima/Stablo crnog bora (Cerje, opština Kraljevo) Dva spomenika na istoj steni • Jedan spomenik prirode i spomenik rađen ljudskom rukom, našli su se na istom mestu - na uskoj steni, visoko iznad brzakâ Ibra. Crni bor je zaštićen, kao stablo starosti 300 godina i visine preko 10 metara. Vojnik na straži je spomenik poginulim borcima Balkanskih i Prvog svetskog rata. (43.5023, 20.615557)

Staro kupatilo/hamam, Jošanička Banja (Jošanička Banja, opština Raška) Najstarija zgrada, u Jošaničkoj banji podignuta je u 18. veku. Zaštićena je kao spomenik kulture. Oblaci pare iz toplih izvora izbijaju na sve strane u okolini objekta, tako da nije čudo da se mesto koristi kao banja još od davnih vremena. Hamam se renovira (2018.). (43.387730, 20.752474)

Manastir Studenica (Brezova, opština Kraljevo) Jedan od prvih i najznačajnijih manastira nemanjičke Srbije. Osnovao ga je rodonačelnik, Stefan Nemanja, godine 1190. Kao i svi veći manastiri onog doba, utvrđen je jakim bedemima. Upisan je u listu UNESCO svetske kulturne baštine. Napadan je od strane Turaka, oštećen u požaru i zemljotresu. (43.4867397, 20.5294814)

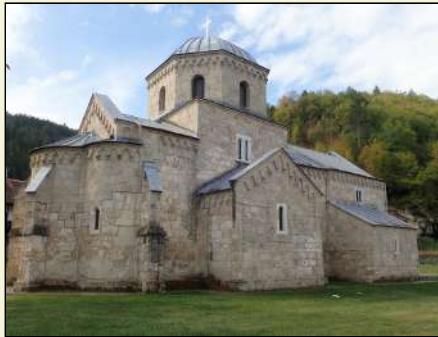
Spomen park Milunke Savić, Jošanička Banja (Jošanička Banja, opština Raška) Ratnica Prvog svetskog rata sa najviše odličja • Po Francuzima - srpska Jovanka Orleanka, po našima - skoro pa socijani slučaj. Neko malo priznanje dobila je u vidu stana (tek 1945. godine) i u spomenicima podignutim u nekoliko gradova, tek u skorije vreme. (43.388759, 20.750605)

31

Vodenica, Jošanička banja (Jošanička Banja, opština Raška) Vodenica je aktivna, jaz je pun, okolo voda teče na sve strane. Ima je i hladne i tople - iz nekoliko okolnih izvora izbjiga para. Na ovom mestu se sastaju reke Veleštica i Jošanica, a ceo krug je ozeljenjen i lepo uređen. Vrlo prijatno mesto za šetnju. (43.388137, 20.750283)

34

Manastir Gradac (Gradac, opština Raška) Mešavnom stilovom nastala jedna od najlepših crkvi • Manastir je sazidan krajem 13. veka, a ktoriji su bili Uroš Prvi i kraljica Jelena Anžujska. Posle progonstva Uroša, manastir je dovršila kraljica Jelena. (43.365, 20.5425)

32

Jošanička banja, mesto (Jošanička Banja, opština Raška) Danas tek usputno mesto do mnogo probităčnijeg turističkog centra, Kopaonika, a od vajkada prijatna i lekovita banja podno velike planine. Dve reke pune vode protiču kroz Banju, Jošanicu i Velešticu, dok puno pare izbjiga iz mnogobrojnih topnih izvora, svuda unakoko. Načičkane kuće na malo prostora, ali i dosta uređenih staza za šetnju. (43.387, 20.750719)

35

Semeško jezero (Semeš, opština Raška) Novi sport - plovividba na ostrvu • Nastalo je kao urvinsko, obrušavanjem velike količine zemlje. Po njemu plove tri prirodna frešetna ostrva. Na obali je uređeno izletište sa ugostiteljskim objektom. Ko ne voli da plove na ostrvu, ima na raspolaganju čamac. (43.297222, 20.722778)

33

Dve vodenice i izletište Očna banja (Gradac, opština Raška) Vodenice su aktive, melju i prodaju brašno • Uz vodenice je uređeno izletište sa velikim prostorom i binom za ozbiljne skupove. Jaz je širok i puin vode iz obližnje reke koja ne presušuje. Deo vode koji ne koriste vodenice, odvojen je u mali vodopad kao osveženje. Deo kompleksa je izvor za koji kažu da leči očna oboljenja. Samo 100 metara dalje nalazi se manastir Gradac. (43.367611, 20.538498)

36

Vodopad na Barskoj reci, Kopaonik (Tiodže, opština Raška) Jedan od najnepristupačnijih vodopada u Srbiji • Do gornje tačke vodopada se može prići, ali da bi se snimio padajući slap, potrebno je alpinističko iskustvo. Kolima se dolazi od Semeškog jezera do vidikovca iznad sela Tiodže (oko 2 km), a zatim se pešaci oko 1 km putem za terenska vozila. (43.288406, 20.728997)

37

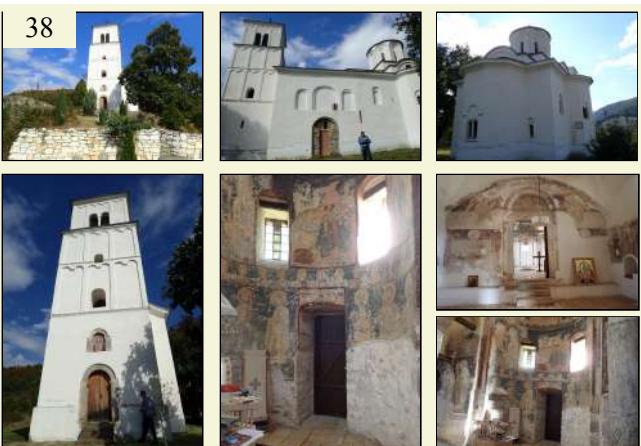
Stari grad Brvenik (Brvenik, opština Raška) Tvrđave nema, a oči pune • Od starog grada nije preostalo mnogo. I to malo ostataka leži pod travom i šibljem teško se razaznaje. Prepoznaće se mesto ulaza u gornji grad, zid kule sa leve strane ulaza i deo zida na suprotnoj strani platoa. Pogled sa vrha je vredan pejanja, pruža se sa jedne strane na Brvenik i manastire Staru i Novu Pavlicu, a sa druge na put prema Brzeću. (43.358898, 20.639177)

40

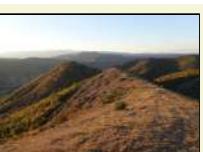
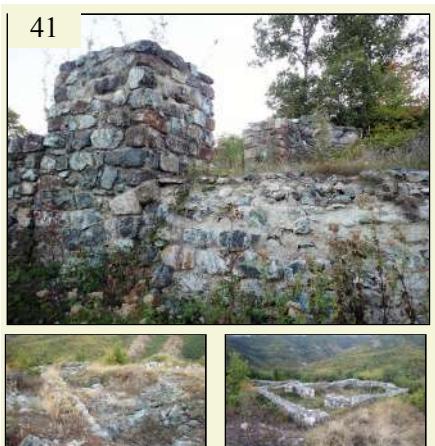
Manastir Končul/Končulj/Končulić (Gnjilica, opština Raška) Prvobitni manastir, mnogo stariji, obnovio je Stefan Nemanja 1166. godine. Porušena je do temelja, nova crkva je izgrađena 1861. na osnovama stare. Ime status spomenika kulturne od velikog značaja. (43.267882, 20.640982)

38

Manastir Nova Pavlica (Brvenik, opština Raška) Podigli u 14. veku braća Stefan i Lazar Musić • Predstavlja spomenik kulture od velikog značaja. Spoljašnji zidovi crkve, omalterisani i okrećeni, zajedno sa zvonikom neuobičajenih proporcija, ne nagoveštavaju ni približno što se krije iza njih. Unutrašnjost je presto - čudesna. Igra svetlosti na velikim podnim pločama, u širokom prostoru sa izvanrednim starim freskama je jedinstveni prizor među našim hramovima. (43.344891, 20.649113)

41

Lokalitet Gradina, Postenje (Postenje, opština Novi Pazar) Postoji teza da je ovo bio stari grad Ras • Do Gradine se stiže relativno lako. Iz novopazarske banje postoji put koji kreće između rehabilitacionog centra i stare banje i kroz naselje se penje prema vrhu brda. Sa vrha se vidi greben prema severozapadu, a u nastavku, sledeće brdo na kome se nalazi lokalitet Gradina. Na lokalitetu su vidljive osnove nekoliko objekata, a očuvana je trasa bedema. (43.172444, 20.548778)

39

Manastir Stara Pavlica, Brvenik (Brvenik, opština Raška) Početkom gradnje je pojavila se pruga • Godina gradnje je nepoznata, pretpostavlja se da je postojao i pre Nemanjića. Predstavlja spomenik kulture od velikog značaja. Prilikom izgradnje pruge, koja prolazi tik ispod crkve, veliki deo manastira je uklonjen. Sadašnje zdanje je svedeno na veoma mali prostor, ogradien više staklom i stubovima, nego čvrstim zidovima. (43.342084, 20.647458)

42

Terme/Hamam/Stara banja, Novopazarska banja (Postenje, opština Novi Pazar) Za ovu banju su znali još stari Rimljani • Zgradu hamama su podigli Turci, ali se za godinu gradnje ne zna. Bazen je dubok 1,5 metar. Kupanje ide na smeđnu za muškarce i žene. (43.157279, 20.546775)

43

Saborna crkva Nemanjića/Dvorska crkva, Deževa (Deževa, opština Novi Pazar) Jedno od značajnijih mesta iz vremena vladavine Nemanjića • Mali objekt, ali veoma značajan. U ovoj crkvi je kralj Dragutin odzao veliki sabor 1282. godine, a u susednom selu Mišićići je rođen Sveti Sava. Lako se i brzo stiže iz Novog Pazara, putokazi usput postoje. (43.201, 20.4795)

46

Isa-begov hamam (NP, opština Novi Pazar) Nadamo se da će ovde uskoro biti kupanja • Zgrada je trenutno bez krova. Podeljena je na dve odvojene otvorene prostorije, odnosno dvorišta. U dvorištu su prostorije privatnih kafića. Planirano je da se hamam restaurira u skromom roku. (43.139572, 20.518811)

44

Crkva Svetih apostola Petra i Pavla, Postenje (Postenje, opština Novi Pazar) Najstariji hram koji se помиње u srpskom Zagorju • Smatra se da su se na ovom mjestu smenjivali hramovi - paganski, rimski, ranohrišćanski i srednjovekovni. Crkva je svoje (vizantijske) oblike dobila još u 6. veku. Detaljno je renovirana u periodu pre Stefana Nemanje, a dalje dorade i rekonstrukcije dale su crkvi jedinstven izgled koji ju je i svrstao na UNESCO listu svetske kulturne baštine. (45.2725, 20.9375)

47

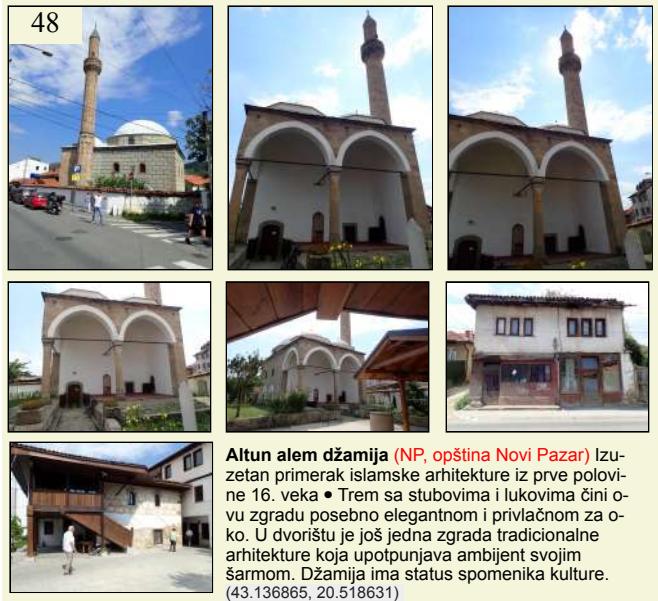
Gradsko utvrđenje, Novi Pazar (Novi Pazar, opština Novi Pazar) Kuja Motrija i gradski park • Potpuno je očuvana jedna kula - Kula Motrija, zatim ostaci još dve kule i delovi bedema. Na centralnoj površini tvrđave nalazi se uređeni gradski park, zvaní Bedem. (43.1387072, 20.5169362)

45

Đurđevi stupovi (Vojniće, opština Novi Pazar) Jedan od najstarijih srpskih manastira izgradio je Stefan Nemanja, 1171. godine. Uvršten je na UNESCO listu svetske kulturne baštine. Na relativno malom prostoru platoa na vrhu brda, smešteni su veliki objekti - crkva, konak, kapela i bedemi utvrđenja. Skučen prostor donekle otežava fotografisanje svih detalja, ali su zato prizori izuzetno sadržajni. (43.165033, 20.492887)

48

Altun alem džamija (NP, opština Novi Pazar) Izuzetan primerak islamske arhitekture iz prve polovine 16. veka • Trem sa stubovima i lukovima čini ovu zgradu posebno elegantnom i privlačnom za oko. U dvorištu je još jedna zgrada tradicionalne arhitekture koja upotpunjava ambient svojim šarmom. Džamija ima status spomenika kulture. (43.136865, 20.518631)

49

Monaške pećine, isposnice (Sebečvo, opština Novi Pazar) Mesto gde je nastao jedan od najstarijih spomenika srpskog jezika • Na ovom mestu je u vreme Svetog Save isписан tekst Vukanovog jevanđelja. Nema putokaza do pećina, ali nije teško primetiti uzan puteljak koji se odvaja od glavne pešačke staze prema tvrdavi. Na lokaciji nema nikakve informacije. (43.128366, 20.417842)

52

Nekropola i ostaci srednjovekovne crkve, Grubetiće (Grubetiće, opština Novi Pazar) U priči meštanina iz samog susedstva crkve, upućenog u srednjovekovnu istoriju kraja, ova lokacija se vezuje za ime Jelene Anžujske. Na samom mestu su vidljive osnove stare crkve, prilično velike, sa osnovom građenom od neobično velikih kamenih blokova. Oko crkve je staro groblje sa velikim kamenim nadgrobnim pločama. Nedaleko odavde je i srednjovekovni grad Jeleč, tako da je veza sa kraljicom Jelenom vrlo verovatna. (43.019997, 20.541543)

50

Stari Ras/Gradina, Pazarište (Sebečvo, opština Novi Pazar) Jedna od najvećih brdskih tvrđava kod nas • Pretpostavlja se da je ovo bio prestoni grad Ras. Tvrđava je upisana u UNESCO listu svetske kulturne baštine. Uspon do objekta kreće iz turističkog kompleksa u podnožju brda. Staza uspona je obeležena i vidljiva. Objavljeno je (leto 2018.) da je u pripremi izgradnja puta do Gradine kojim će se moći kretati i autobusi. (43.127719, 20.414943)

53

Srednjovekovni grad Jeleč (Vojkoviće, opština Novi Pazar) Ovdje je stolovala Jelena Anžujska • Dosta veliki delovi građevine su dobro očuvani. Međutim, sa razdaljnije se uočava jedino glavna kula, sve ostalo je prikriveno gustim zelenilom. Pogled sa vrha je pravi doživljaj. Pristup zahteva pešačenje do 2 km, sa zahtevnim usponom. Kreće se peške od škole u selu Grubetiće. (43.026435, 20.560952)

51

Manastir Sopoćani (Doljani, opština Novi Pazar) Grandiozni spoj lepote i patine • Unutrašnjost crkve pleni svojim prostorom, svetlom i divnim freskama. Fascinant je i prostor naosa - trega između crkve i zvonika. Stubovi postojeni u više kolonada, završeni lukovima, a na svakoj ioli većoj površini ostaci starih freski modrog kolorita. Manastir se nalazi na UNESCO listi svetske kulturne baštine. Freske su izuzetne i tako oslikane da ih, čak, smatraju prethodnicom renesanse poredeći ih sa radovima čuvenog Đota. (43.1181466, 20.3716952)

54

Smolucke pećine, Crkvine (Crkvine, opština Tutin) Vikendica iz srednjeg paleolita • Čista reka i stenovita klisura, duboka i nepristupačna pećina za nepoželjne - idealno onovremeno mesto boravka. Staza (šumski put) je široka i čista. Uspon ispod same pećine je dosta strm, ali to je svega pedesetak metara. Problem je - probijanje kroz korov i trnje, na ovom usponu ne postoji utabana staza. (43.045500, 20.361192)

55

Jezero Gazivode (Dragočevo, opština Novi Pazar) Veliko veštačko jezero na granici sa Kosovom i Metohijom • Jezero je formirano 1977. godine pregradnjom reke Ibar. Naknadno su vršena podvodna arheološka istraživanja i tom prilikom je konstatovano više srednjevkovnih i rimskih sakralnih i drugih objekata na dnu jezera. Takođe, otkrivene je i riznice sa značajnim blagom. Organizovanog turizma oko jezera nema, jezero koriste jedino ribolovci i lokalni kupači. (42.969444, 20.539565)

57

Lokalitet Crkvina, Tutin (Lukavica, opština Tutin) Lokalitet predstavlja arheološko nalazište, na njemu su nađeni ostaci manastira sa crkvom, konacima i grobljem. Crkva je podignuta krajem 13. ili početkom 14. veka. Lokalitet se nalazi na mestu izlaska rečice Vidrenjak iz manjeg kanjona. (42.982386, 20.324953)

56

Manastir Crna Reka (Ribariće, opština Tutin) Visoko pod vrhovima strmih litica, daleko od sveta • Jedinstvena, atraktivna građevina, "nalepljena" na stenu obuhvata pećinsku crkvu i kelije isposnice oko nje. Na ulaznom delu, uz širi asfaltirani plato, u zgradama novijeg datuma, nalaze se konak, biblioteka i pisarnica. Na licu mesta, crkva i isposnice deluju potpuno nestvarno. Manastir predstavlja kulturno dobro od velikog značaja. (42.949106, 20.467399)

58

Godovska pećina (Godovo, opština Tutin) Velika spratna pećina • Pećina je, već na prvi pogled, među višim u Srbiji. Visinu sale na ulazu je oko dvadesetak metara. Po rečima meštana izlaz sa druge strane brda. Takođe, ima još jedan sprat koji je, za razliku od ovog, nižeg, prepun pećinskog nakita. (42.947372, 20.298626)